

Katarzyna Żák-Caplot

KSIĘGOZBIÓR RAPERSWILSKI W BIBLIOTECE MUZEUM WARSZAWY

W XI tomie „Almanachu Warszawy” ukazał się artykuł, dotyczący historii zbiorów Biblioteki Muzeum Warszawy do końca lat 80. Opisano w nim w zarysie poszczególne kolekcje oraz źródła ich pochodzenia¹. Niniejsza publikacja jest rozwinięciem tamtej. Skupia się na jednej z ważniejszych i liczniejszych kolekcji należących do zbiorów naszej biblioteki muzealnej, a mianowicie księgozbiorze Muzeum Polski Współczesnej w Rapperswilu (dalej Muzeum w Rapperswilu).

Muzeum to działało w latach 1936–1951, a jego zadaniem było przede wszystkim popularyzowanie polskiej kultury i dorobku Drugiej Rzeczypospolitej. Była to instytucja mniej znana i wpływową niż tak zwane pierwsze Muzeum Polskie w Rapperswilu, stworzone przez hrabiego Władysława Broel-Platera w 1870 roku i skupiające wokół siebie polską emigrację polityczną końca XIX wieku.

W dokumencie programowym kolejnego ośrodka polskości w Szwajcarii możemy przeczytać, że, w odróżnieniu od swego poprzednika, który miał za zadanie chwalić przeszłość i zwracać uwagę na cierpienie polskiego narodu, celem „Muzeum obecnego jest współczesna rzeczywistość Polski odrodzonej

1 K. Żák-Caplot, *Rozwój kolekcji biblioteki Muzeum Warszawy do roku 1986*, „Almanach Warszawy”, 2017, t. 11, s. 345–355.

w jej życiu, pracy i roście”². Placówka cieszyła się dużym zainteresowaniem polskiej emigracji w Szwajcarii. Niestety, emigracja ta nie posiadała takich środków jak w XIX wieku i często sama potrzebowała pomocy ze strony różnych instytucji. Dlatego też aktywność Muzeum Polski Współczesnej, chociaż nie mniej ważna i prowadzona przy ogromnym zaangażowaniu twórców i sympatyków, była dużo skromniejsza niż dawnego ośrodka hrabięgo Platera.

W roku 1952 Muzeum Polski Współczesnej zostało zamknięte, a rok później jego zbiory trafiły do Polski, między innymi do nowo powstałego Muzeum Historycznego m.st. Warszawy (dalej Muzeum Historyczne). Zgodnie z zapisami w księgach inwentarzowych, 30 lipca 1953 r. Muzeum Historyczne otrzymało: 1452 książki, 70 woluminów czasopism, 552 grafiki³, trzy plany, 15 map⁴ oraz dziewięć obiektów z dziedziny: pamiątki, militaria, rzemiosło⁵.

W czasie dni Muzeum Polskiego w Rapperswilu (11–12 września 2010), zorganizowanych w Pałacu Staszica w Warszawie, prezentowano przykładowe druki zwarte ze zbiorów biblioteki raperswilskiej przekazanych Muzeum Historycznemu. Były to głównie materiały o tematyce historycznej, edukacyjnej i propagandowej, wydawane w dwudziestolecie międzywojennym oraz w czasie II wojny światowej poza granicami kraju⁶.

Jest to niezwykle ciekawy materiał badawczy, zarówno dla naukowców, studentów, jak i historyków nauki i bibliotekoznawstwa. Pieczętki, dedykacje czy notatki znajdujące się na książkach pozwalają wyobrazić sobie, jak przed i w czasie II wojny światowej funkcjonowała biblioteka raperswilska – jaki był jej profil gromadzenia, w jaki sposób pozyskiwała zbiory, jak je opracowywała – zarówno formalnie, jak i przedmiotowo – kto ją odwiedzał, z kim współpracowała w kraju i za granicą.

Książki pochodzące z Rapperswilu już na pierwszy rzut oka są widoczne na półkach, ponieważ zostały obłożone w charakterystyczny (z czasem wyblakły) zielony papier z pieczęcią oraz numerem inwentarza na wierzchu.

- 2 Zob. fragment wywiadu Haliny Kenar dla polskiej audycji w radiu zurychskim Beromünster, przeprowadzonego 15 lipca 1938 r. przez red. A. Wetli; Archiwum Akt Nowych w Warszawie, zesp. MP w Rapperswilu, teczka nr 68, cyt za: J.A Konopka, *Polonijne organizacje w Szwajcarii (XIX w. do poł. XX w.)*, s.14, <http://skryba.inib.uj.edu.pl/goscie/JAK/2009/JAK-2009.pdf> [dostęp:10 XII 2018].
- 3 Drugą co do liczebności po księgozbiorze grupą obiektów raperswilskich w zbiorach Muzeum Warszawy są grafiki, najczęściej drzeworyty (ilustracyjne, sztorcowe), staloryty, miedzioryty, litografie, akwaforty i druki barwne. Na niektórych obiektach w prawym dolnym rogu znajduje się pieczęć okrągła Muzeum w Rapperswilu w języku francuskim. Możemy je podzielić na grupy tematyczne. Należy więc przypuszczać, że zbiory przekazane do ówczesnego Muzeum Historycznego m.st. Warszawy nie były wybierane przypadkowo. Wszystkie one są zbieżne z profilem gromadzenia instytucji, którą interesowała przede wszystkim tematyka związana z Warszawą, jej wyglądem na przestrzeni dziejów, życiem społecznym i kulturalnym. W jej obszarze zainteresowań były również inne miasta, przede wszystkim polskie, oraz historia Polski i Polaków jako tło dziejów Warszawy, a także portrety znanych osobistości (królów, wodzów itp.).
- 4 W kolekcji Muzeum Warszawy znalazły się również zbiory kartograficzne, głównie miedzioryty kolorowane akwarelą, przeważnie dotyczące terenów południowych, jak Śląsk, Czechy czy Węgry.
- 5 Jest to najmniej liczna kolekcja, lecz również bardzo ciekawa. Omawianie jej należy rozpocząć od przycisku na biurko z brązu lanego, o wymiarach 8 na 6 cm, pamiątki po Marii Skłodowskiej-Curie. Kolejną pamiątką jest srebrny, owalny ryngraf w kształcie napierśnika z literami SAR w obramieniu kartuszymym. Przykładami wyrobów rzemieślniczych są srebrne sztucze w typie wyrobów renesansowych z figuralnymi trzonami nieznanego autorstwa oraz liczne medaliony.
- 6 Relacja z tego wydarzenia m.in. w „Spotkania z Zabytkami”, 2010, nr 11-12, s. 6.

1. Książki z księgozbioru raperswileckiego, fot. K. Żák-Caplot / Books from the Rapperswil collection, photo. K. Żák-Caplot

W każdej książce na karcie tytułowej znajduje się prosta pieczęć biblioteki po francusku *Musé Polonais Château Rapperswil Suisse* lub po niemiecku *Museum Polen der Gegenwart Schloss Rapperswil* oraz pisany piórem numer inwentarzowy łamany przez liczbę rzymską. W pierwszej chwili uznałam, że liczby rzymskie mogą być numerami formatów książek. Jednak po sprawdzeniu kilkudziesięciu woluminów i przeczytaniu artykułu Wojciecha Kantaka *Działalność biblioteki Muzeum Polski Współczesnej w Rapperswilu w latach 1936–1954*⁷, zaczęłam się zastanawiać, czy nie są to numery działów księgozbioru bibliotecznego⁸. Aby to sprawdzić, wybierałam poszczególne pozycje i porównywałam ich treść z tematyką wspomnianych działów. Okazało się, że moje podejrzenia mogą być słuszne. W naszych zbiorach znalazły się głównie książki z działów: I. Historia, II. Kraj oraz III. Nauka (dość luźno pojęta – publikacje naukowe i popularnonaukowe). Publikacje z tych działów wpisały się w profil gromadzenia Muzeum Historycznego m.st. Warszawy. Większość druków zwartych z numerem II. trafiła do bibliotecznego inwentarza warszawianów. Pozostałe znalazły swe miejsce w księgozbiórze

7 W. Kantak, *Działalność biblioteki Muzeum Polski Współczesnej w Rapperswilu w latach 1936–1945*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici”, Bibliologia – Nauki Humanistyczno-Społeczne 1998, z.138.

8 I. Historia, II. Kraj, III. Nauka, IV. Sztuka, literatura, życie kulturalne, V. Zagadnienia gospodarcze, VI. Zagadnienia społeczne, VII. Wyznania, VIII. Zagadnienia narodowościowe, IX. Stosunki Polski z zagranicą, X. Szwajcaria, XI. Polacy za granicą, XII. Wojskowość, XIII. Bibliografie, heraldyka, XIV. Kalendarze, jednodniówki, XV. Bibliografie, XVI. Mapy, atlasy, XVII. Katalogi, XVIII. Nuty, XIX. Czasopisma, XX. Kraje obce, XXI. Wydawnictwa dla dzieci i młodzieży. Tamże, s. 212.

obejmującym m.in. zagadnienia historyczne. Są to materiały wydane w kraju pod koniec XIX wieku i w dwudziestoleciu międzywojennym oraz w czasie II wojny światowej poza granicami kraju.

Jest to niezwykle, ponieważ zarówno w czasie wojny, jak i wcześniej, te książki – podobnie jak Polacy na emigracji, były tułaczami. „Szły” tam, gdzie były potrzebne, by wspierać polską sprawę, polskich obywateli rozsianych w różnych częściach świata i potrzebujących pomocy. Książki z biblioteki raperswilskiej były więc świadkami wielu wydarzeń z dziejów polskiej emigracji w Szwajcarii. Całą tę historię możemy z nich wyczytać, jeszcze zanim zajrzemy do środka. Czasem wystarczy otworzyć którąś z nich tylko na karcie tytułowej. O tym, że biblioteka Muzeum w Rapperswilu bardzo aktywnie działała, wiemy z dużej różnorodności i liczby pieczęci znajdujących się na książkach. Dają one obraz m.in. tego, jak książki trafiały do zbiorów i z którymi instytucjami biblioteka współpracowała.

W tym artykule skupiam się na kilku pieczęciach i dedykacjach od instytucji i osób prywatnych, które wspomagały bibliotekę w procesie gromadzenia zbiorów przed i w czasie II wojny światowej, współpracowały z nią w ramach działalności edukacyjnej i popularyzującej czytelnictwo oraz wspierały ją w zabiegach konserwatorskich. Ponieważ razem z książkami otrzymaliśmy też ich oryginalne karty wypożyczeń, pozwolę sobie zaprezentować również kilkoro znanych czytelników biblioteki z tamtego okresu.

Pieczęcie i dedykacje

Pierwszą, którą chcę przedstawić, jest pieczęć okrągła z orłem w koronie odwrotnie przybita na książce Louisa Janowskiego *Wilno*, wydanej w Lozannie w 1916 roku. Jest to pieczęć, mieszczącego się przy ul. Elfenstrasse 20 w Bernie, Poselstwa Polskiego⁹, które sprawowało bezpośredni nadzór nad Muzeum. W latach 1936–1938 w Szwajcarii mieszkało około czterech tysięcy Polaków. Konfederacja Szwajcarska zachowywała dobre stosunki z naszym krajem. Przed wojną wszystkie przychodzące z Polski materiały trafiały najpierw do Berna, a potem do Rapperswilu. Wspomniany tytuł był niezwykle charakterystyczny dla współpracy między tymi instytucjami. Poselstwo przekazywało materiały informacyjne z naciskiem m.in. na turystykę czy gospodarkę Polski, chcąc zachęcić Szwajcarów do współpracy i do zwiedzania naszego kraju. Jednym z takich właśnie materiałów była publikacja Janowskiego, w której znajdziemy m.in. ryciny z atrakcjami turystycznymi Wilna. W czasie wojny, kiedy pełnomocnikiem Rządu RP w Szwajcarii był Aleksander Ładoś, do głównych zadań poselstwa należała pomoc rodakom przebywającym na terenie tego kraju oraz promocja „sprawy polskiej” za granicą. Włączyło się ono również czynnie w organizowanie życia kulturalnego żołnierzy 2. Dywizji Strzelców

9 M. Ptasieńska, *Z dziejów polskiego dziedzictwa piśmienniczego w Szwajcarii po II wojnie światowej. 20 lat Fundacji „Archivum Helveto-Polonicum” we Fryburgu*, „Z badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi”, 2017, s. 507–516.

2. Pieczęć Europejskiego Funduszu Pomocy Studentom w Genewie, fot. K. Żák-Caplot / Stamp of the European Student Assistance Fund in Geneva, photo. K. Żák-Caplot

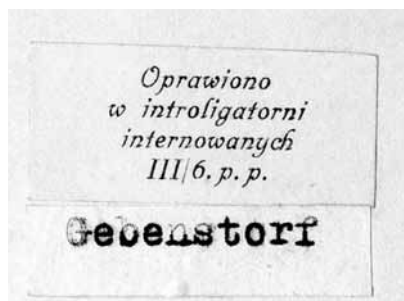
Pieszych (wspieranie życia kulturalnego w obozach, przygotowywanie materiałów nutowych dla muzyków, wydawanie płyty).

Na książce Jana Kucharzewskiego *Od białego caratu do czerwonego*, wydanej w Warszawie w 1925 roku, mamy pieczętkę ważnej dla życia internowanych Polaków instytucji szwajcarskiej – *Fond Européen de Secours aux Étudiants, Secrétariat de Fribourg* (Europejski Fundusz Pomocy Studentom w Genewie).

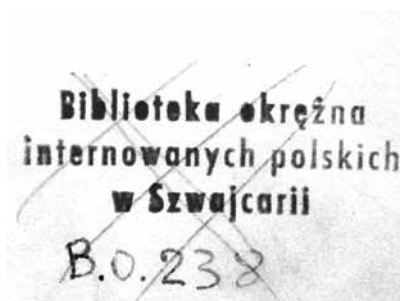
Referent do spraw związanych z organizacją studiów wyższych 2. Dywizji, Adam Vetulani, skontaktował się z sekretarzem Funduszu, André de Blonay w celu nawiązania bliższej współpracy. Mimo wsparcia ze strony funduszu oraz rządu, Naczelny Wódz Szwajcarski w roku 1940 nie przyznał Polakom możliwości studiowania na uczelniach kantonów. Polska młodzież kontynuowała kształcenie w utworzonych specjalnie obozach naukowych. Stopniowo przenikała ona na szwajcarskie uniwersytety i politechniki dopiero od końca 1941 roku. FESE oraz YMCA udzielały jej pomocy materialnej.

Na książce Kucharzewskiego znajduje się również stempel warsztatu introligatorskiego YMCA w Munchenbusee, w którym pracowali żołnierze z 2. Dywizji Strzelców Pieszych. Od tego właśnie tytułu, który introligatornia oprowiła z własnej inicjatywy, rozpoczęła się stała współpraca. Książki i roczniki czasopism oprawiano regularnie po kosztach własnych.

W publikacji *Stanisława Witkiewicza ostatnie słowa. Wyjątki z listów do siostry. Sierpień 1914–sierpień 1915* wydanej w Piotrkowie w 1916 roku mamy inny dowód tej kooperacji – karteczkę wklejoną na przedniej okładce z napisem „Oprawiono w introligatorni internowanych III/ 6 p. Gebenstorf”.

3. Pieczęć introligatorni w Gebenstorf, fot. K. Żák-Caplot / Stamp of a book binding workshop in Gebenstorf, photo. K. Żák-Caplot

4. Pieczęć Biblioteki okrężnej internowanych polskich w Szwajcarii, fot. K. Żák-Caplot / Stamp of the Travelling Library for Polish soldiers interned in Switzerland, photo. K. Żák-Caplot

Jak możemy przeczytać w *Polskich muzach w krajobrazie Szwajcarii* Polska YMCA, zwana też Ciocią Imcią,

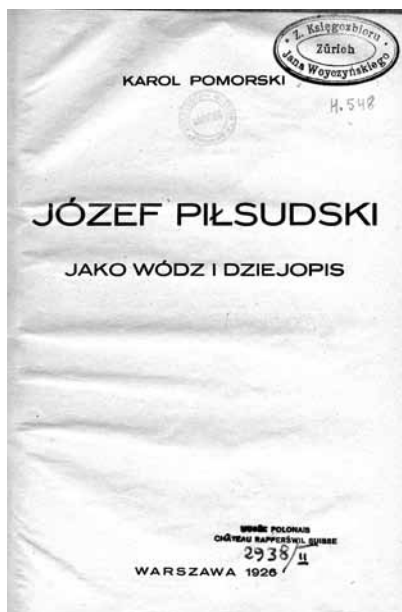
[...] docierała wszędzie, gdzie tworzyły się polskie jednostki, zakładając w nich świetlice i kantyny oraz świadcząc usługi na rzecz amatorskiego (lub profesjonalnego) ruchu artystycznego. [...] Ponadto „Polska YMCA” wydawała podręczniki szkolne, kupowała sprzęt sportowy, gry świetlicowe, instrumenty muzyczne i książki do obozowych bibliotek. [...] Specjalnością „Ymki” były tzw. biblioteki wędrownie. Pod koniec 1944 r. 2. DSP posiadała 203 tego typu biblioteki, które łącznie miały ponad 4000 woluminów¹⁰.

W książce Witkiewicza znajdziemy również prostokątną pieczęć *Bibliothèque circulante des militaires polonaises internés en Suisse*.

Żołnierze pracujący w introligatorni, zanim rozpoczęli działalność rzemieślniczą, przechodzili kursy zawodowe. Podczas jednego z takich kursów oprawiono np. książkę Oskara Haleckiego *La Pologne de 963 à 1914: essai de synthèse historique* wydaną w Paryżu w 1933 roku, o czym informuje odręczna notatka na ostatniej karcie: „oprawiona na Kursie introligatorskim w Obozie internowanych oficerów 2. Dywizji w Henniez (Vaud) wrzesień 1941 r.”.

Biblioteka Muzeum w Rapperswilu ściśle współpracowała z obozami szkolnymi i uniwersyteckimi, m.in. z Polskim Obozem Uniwersyteckim we Fryburgu, który posiadał własne zbiory książkowe w liczbie około dwu tysięcy woluminów. Żołnierze mogli korzystać również z tak zwanej lotnej biblioteki, którą zorganizowała i którą opiekowała się Halina Kenar, ówczesna dyrektor Muzeum. Materiały wypożyczane w ten sposób były opatrzone pieczęcią Biblioteki okrężnej internowanych polskich w Szwajcarii, która, wraz z pieczęcią Koła Polskiego w Bernie, widnieje na książce *Dzieje Polski chronologicznie ułożone z uwzględnieniem opracowań najnowszych*, wydanej w Warszawie w 1901 roku.

10 Zob. S. Piekarski, *Polskie muzy w krajobrazie Szwajcarii: żołnierska scena 2. Dywizji Strzelców Pieszych w okresie internowania w Szwajcarii w latach 1940-1945*, Warszawa 2002, t. 1, s. 49-50.

5. Pieczęć proveniencyjna Jana Woyczyńskiego, fot. K. Żák-Caplot / Jan Woyczyński's provenance stamp, photo. K. Żák-Caplot

Prócz opisanych powyżej w zbiorze znajdują się też m.in. pieczęci biblioteki Polskiego Liceum w Szwajcarii, Koła Polskiego w Bernie, księgozbioru Towarzystwa Polskiego w Zurychu czy berneńskiej redakcji Raperswilskiego Biura Prasowego.

Tam również można znaleźć okrągłą pieczęć biblioteki Polskiego Liceum w Szwajcarii. Pod koniec wojny biblioteki obozów szkolnych były likwidowane i częściowo przekazywane do Rapperswilu. Stąd prawdopodobnie wymieniona pozycja znalazła się na zamku, a potem w Muzeum Historycznym.

Książki trafiały do biblioteki nie tylko za pośrednictwem instytucji, ale również jako dary osób prywatnych. Na książkach Karola Pomorskiego *Józef Piłsudski jako wódz i dziejopis*, wydanej w Warszawie w roku 1926, oraz Z.F. Miłkowskiego *Rzecz o obronie czynnej i o skarbie narodowym*, wydanej w Krakowie w 1910 roku, widnieje owalna pieczęć „Z księgozbioru Jana Woyczyńskiego: Zurych”. Woyczyński przekazał bibliotece 24 książki oraz wiele roczników czasopism, takich jak „Tygodnik Ilustrowany”, „Kłosa” czy „Wieniec”.

Karty książek

W niektórych drukach zwartych, pochodzących ze zbiorów raperswilskich, zachowały się oryginalne karty książek, zazwyczaj wypisywane odręcznie na niebieskim lub białym kartonie. Widnieją na nich nazwiska znanych osobistości ze środowisk emigracyjnych lub osób bezpośrednio związanych z Muzeum i biblioteką.

Numer książki: 477/II
 Autor: Konopczyński Wł.
 Tytuł: Polska a Turcja

Numer książki: 487/II
 Autor: Wrzós K.
 Tytuł: Kiedy znowu wojna

Data	Czytelnik	Data	Czytelnik
6.I.42	Vetulani, prof		
23.X.43.	Frederick		
27.I.44	Ostrowski		
29.IV.44.	Chromowski		
21.X.46	Polak, Wł. Nowy		
15.3.48	Polak, Wł. Nowy		

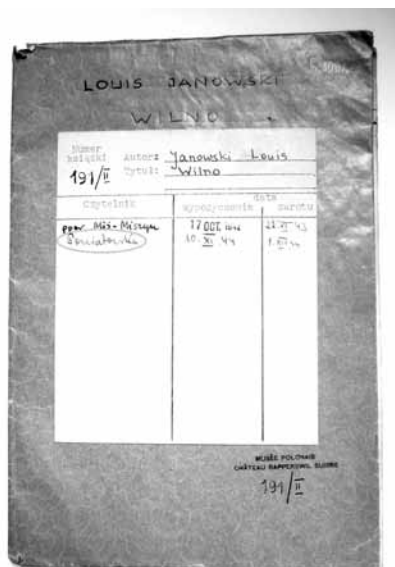
Data	Czytelnik	Data	Czytelnik
21.41.	Miż-Miszyn		
13/7.41	Polak, Wł. Nowy		
25.12.42	miż-Miszyn		
11.VI.43	Chromowski		
18.VI.43	Vetulani		
29.II.44	S. Miściszek		
16.VI.44	Stalke		
10.VII.44	Polak, Wł. Nowy		
11.XI.47	Chromowski		
22.1.47.	Polak, Wł. Nowy		
3.3.47	Chromowski		

6. Karty książek z biblioteki Muzeum w Rapperswilu, fot. K. Żák-Caplot / Book cards from the Polish Museum library, photo. K. Żák-Caplot

Najważniejszą dla tego okresu działalności Muzeum postacią była Halina Kenar¹¹, wpisywana na kartach raz jako „Kenar”, a innym razem „Kenarowa”. Po zorganizowaniu pierwszej po długiej przerwie wystawy na zamku raperswilem w roku 1936, Halina Kenar została kustoszem i kierownikiem Muzeum. Prężną organizację nowej placówki przerwała wojna, a Kenarowa zaopiekowała się nie tylko pozostałymi w Szwajcarii eksponatami, ale również Polakami internowanymi w kraju Helwetów. Jedną z najbardziej znanych jej inicjatyw było przedstawienie według *Betlejem Polskiego* Lucjana Rydla, w którym brali udział żołnierze polscy. Na tej samej karcie dwutomowej publikacji *Dzieje Polski w zwięzłym zarysie*, wydanej w Genewie nakładem YMCA w roku 1942¹², zaraz pod nazwiskiem Haliny Kenar znajduje się jeden ze współtwórców wspomnianego przedstawienia Kazimierz Jodziewicz, będący autorem projektu rozkładanej sceny, a na co dzień tworzący ilustracje do ówczesnych muzealnych wydawnictw.

Z karty książki Konrada Wrzosa *Kiedy znowu wojna?*, wydanej w Warszawie w 1934 roku, dowiadujemy się, że Mamert Miż-Miszyn, późniejszy szef Działu Nasłuchu Radia Wolna Europa, a także mąż Haliny Studzińskiej¹³, wojennej opiekunki biblioteki raperswilem, wypożyczył tę pozycję w listo-

- Halina Jastrzębowska-Sigmunt, po pierwszym mężu Kenar (1907–2003), córka Wojciecha Jastrzębowskiego. Od 1935 roku członkini spółdzielni „Ład”. Związana z Muzeum w Rapperswilu od 1936 r., kiedy rozpoczęła tam prace nad przygotowaniem wystawy Muzeum Polski Współczesnej. Kierowała Muzeum do roku 1945. W czasie wojny zaangażowała się w pomoc polskim żołnierzom internowanym w Szwajcarii. Zaraz po wojnie wróciła do kraju, gdzie zajęła się projektowaniem wnętrz i wzornictwem użytkowym, m. in. sztukiem artystycznym.
- A. Vetulani, *Dzieje Polski w zwięzłym zarysie*, Genewa 1942, t. 1–2. Publikacja pod red. Komitetu Kulturalno-Oświatowego 2. DSP ukazała się w serii „Podręczniki dla Powszechnych Szkół Żołnierskich”.
- Działalność w Rapperswilu patrz: Spuścizna nr I-82 Haliny Zielińskiej-Studzińskiej (1911–1998) i Mamerta Miż-Miszyna (1908–1986), Rapperswil 2016–2017, sygn. 15–16.

7. Książka, wypożyczona przez Halszkę Poniatowską, wraz z kartą i adnotacją, fot. K. Żak-Caplot / Book borrowed by Halszka Poniatowska, with the book card and borrower's name, photo. K. Żak-Caplot

padzie 1941 roku. Od roku 1943 ściśle współpracując z Muzeum Miż-Miszyn redagował „W Kraju i na Obczyźnie”, podziemny dodatek do „Gońca Obozowego”, którego numery również posiadamy w naszych zbiorach. Rola Muzeum polegała w tym wypadku na powielaniu i kolportowaniu tego wydawnictwa wśród prywatnych czytelników.

Z biblioteki muzealnej korzystali również znani przedstawiciele polskiej powojennej nauki. Wspominany już sierżant podchorąży, historyk prawa, a po wojnie profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego Adam Vetulani, który od maja 1940 służył w 2. Dywizji Strzelców Pieszych i do roku 1945 był przedstawicielem Funduszu Kultury Narodowej na Szwajcarię z ramienia polskiego rządu na uchodźstwie, 6 stycznia 1942 roku wypożyczył książkę Władysława Konopczyńskiego *Polska a Turcja: 1683–1792*, wydaną w Warszawie w 1936 roku.

Po tę samą pozycję sięgnął, trzymający pieczę nad oświatą wśród internowanych żołnierzy, późniejszy prezes Stowarzyszenia Polaków w Genewie „Polonia” prof. Antoni Deryng. Do roku 1947 stał on również na czele Komitetu Polskiego powstałego w Bernie i mającego na celu zjednoczenie Polaków w Szwajcarii na rzecz przywrócenia w Polsce demokracji.

Ze zbiorów raperswilskich korzystała też wychowanka obozu „Wola”¹⁴, Halszka Poniatowska, która w listopadzie 1944 roku wypożyczyła wspomnianą już książkę Louisa Janowskiego *Wilno*.

14 W 1944 r. Halina Kenar zorganizowała Obóz Szkolny „Wola” w Feldbach (nieдалеко Rapperswilu). Był on przeznaczony dla dziewcząt, które uciekły z obozów pracy przymusowej w Niemczech i przedostały się do Szwajcarii. Prowadzono w nim kursy dokształcające i gospodarki domowej. Działała tam również szkoła powszechna.

Internowana w czasie wojny w Szwajcarii Halszka związała swe losy z Muzeum w Rapperswilu. Halina Vincenz-Poniatowska zaangażowała się w prace społecznikowskie na rzecz emigracji polskiej i wraz z mężem Kazimierzem Vincenzem zorganizowała Kiermasz Książki Polskiej¹⁵. Po śmierci męża kontynuowała to przedsięwzięcie. Pamiętnik Halszki Poniatowskiej znajduje się w Bibliotece Narodowej¹⁶.

Większość z wypożyczeń odnotowanych na kartach książek rapperswilskich datujemy na czasy II wojny światowej. Najpóźniejszy wpis, który udało się odnaleźć, pochodzi z roku 1951. Potem, jak wiemy, zbiory trafiły do Muzeum Historycznego m.st. Warszawy.

Kolekcja rapperswilska jest więc cennym nabytkiem dla Biblioteki Muzeum Warszawy, gdyż wpisuje się dobrze w profil gromadzenia ze względu na jej głównie historyczny charakter. Nie brak w niej również książek o tematyce varsavianistycznej. Dlatego też dar przekazany w roku 1953 znajduje się nadal w inwentarzu bibliotecznym, nigdy nie podlegał żadnej selekcji i również dziś jest wykorzystywany przez czytelników do pracy merytorycznej. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że to jeden z większych, zgromadzonych w jednej instytucji, książkowych zbiorów rapperswilskich w Polsce, który jest jednocześnie materiałem do badań nie tylko nad aktywnością kulturalną Muzeum Polski Współczesnej oraz jego pracowników i współpracowników, ale też nad życiem, przede wszystkim kulturalnym, żołnierzy internowanych w Szwajcarii w roku 1940.

Książki pochodzące ze zbiorów rapperswilskich, wymienione w niniejszym artykule:

Dzieje Polski chronologicznie ułożone z uwzględnieniem opracowań najnowszych, Warszawa 1901.

L. Janowski, *Wilno: esquisse historique*, Lausanne 1916.

W. Konopczyński, *Polska a Turcja: 1683–1792*, Warszawa 1936.

J. Kucharzewski, *Od białego caratu do czerwonego*, Warszawa 1925.

F. Miłkowski, *Rzecz o obronie czynnej i o skarbie narodowym*, Kraków 1910.

K. Pomorski, *Józef Piłsudski jako wódz i dziejopis*, Warszawa 1926.

Stanisława Witkiewicza ostatnie słowa. Wyjątki z listów do siostry. Sierpień 1914–sierpień 1915, Piotrków 1916.

A. Vetulani, *Dzieje Polski w zwięzłym zarysie*, Genewa 1942, t. 1–2.

K. Wrzos, *Kiedy znowu wojna?*, Warszawa 1934.

15 Prężnie działająca przy Stowarzyszeniu Kombatantów Polskich księgarnia założona w 1950 r. w Solurze. Patrz: A. Kłossowski, *Księgarnie polskie na obczyźnie po II wojnie światowej 1945–1985*, w: „Studia Polonijne”, 1986, t. 10, s. 149–188 oraz Spuścizna nr 52 Kazimierza i Halszki (z d. Poniatowskiej) Vincenzów (1938–2006), Rapperswil 2012, sygn. 71–73.

16 Patrz: wywiad radiowy z Dorotą Kostrzewą w Polskim Radiu, <http://www.polskieradio.pl/24/290/Artykul/274642,Muzeum-w-Rapperswilu> [dostęp: 10 XII 2018].

The Rapperswil book collection in the Museum of Warsaw library

In 1953, part of the book collection of the library of the Polish Museum in Rapperswil was donated to the Historical Museum of the City of Warsaw. This collection, mostly composed of historical works, is an interesting source on the history of the Polish community in Switzerland and on the cultural life of Polish soldiers interned in that area during World War II. The collection is rich in stamps and provenance labels. There are also original book cards, which allow us to trace the reading habits of borrowers, some of whom are well-known today.

Keywords: Library of the Museum of Warsaw, Polish Museum in Rapperswil, library collection, Polish community in Switzerland, Polish soldiers interned in Switzerland, World War II